

עגלה אי אתה יכול לילך ברגלי, שאם לא כן למה לו לבחור שכמותך רגלים? אמר לו: בהול אני שנתקשרתי עם החזן. אמר לו: משורר אתה? אמר לו: משורר אני. אמר לו: אם כן עד עכשיו מפני מה לא אמרת לי? כמדומה אתה, שאתה יכול לברוח ולא תכבד אותנו מגרונך? אמר לו: עד שאני מכבד אתכם מגרוני כבדו את גרוני תחילה. אמר לו חמי: רואה אני שבעל שכל אתה. מיד הביא לפניו מיני מאכל ומשתה. אכל הבחור ושתה כתריסר חזנים. צהבו פניו של חמי. אמר חמי: מובטחני בבחור זה שיהא חזן בישראל, כמו שאומרים: כאכילתכם כך עבודתכם. לאחר שאכל ושתה אמר לו חמי לאותו בחור: עכשיו שאכלת ושתית נשמע מה בפיו. פתח בפיוטים וסליחות. באותה שעה נתמלא כל העולם כמין זמר פְּלִילִי סיון בשעה שהזמיר נותן זמירות בלילה. מה אומר ומה אדבר, עומדות היו רגלינו בבית חמי ונשמטנו היתה משוטטת בהיכל הניגון. למי היה חמי דומה באותה שעה? לצייד שנפל כנף רננים בידו. כל פעם היה חמי משתבח ואומר: כלום לא אמרתי לכם שהוא כנף רננים? הרי מיד הכרתי בפניו שהוא כנף רננים. אמר לו חמי לאותו בחור: שמע בחור, מבקש אתה לנסוע? אמר לו: הן. אמר לו: ואני אומר לך שלא תסע. אמר לו: למה? אמר לו: לשם מה אתה מבקש לנסוע, כדי להיות מסייע לחזן? חייך שאני עושה אותך חזן. וכי לא מוטב לך שתהא חזן משתהא מסייע לחזן? – והלא פנוי היה? אלא בת היתה לחמי טייבלי שמה ופנויה היתה. ונמלך חמי ליתן לו את טייבלי לאשה. הסכים הבחור לדור בבית חמי. וחמותי היתה מאכילה אותו ומשקה אותו. ואשתי ואחות אשתי היו מביאות לו בסינדיהן כל מיני גמאים שנגמאים בפה ונימוחים באיברים. לא היו ימים קלים עד שכתבו תנאים בין הבתולה המהוללה מרת טייביל תחיה בת החבר דוב בער המכונה בְּרָטְשִׁי יצאו ובין הבחור החתן כמר אפרים שיחיה, ורצתה הבתולה מרת טייביל תחיה בבחור החתן כמר אפרים שיחיה ואמרה לדבק טוב, וקבל עליו המחזן רבי ברטשי לפרנס את הבחור החתן כמר אפרים שיחיה

## ב) פְּנֵף רְנָנִים

מספורי יעקב שמשון בעל עגלה

חמי שימחול לי אדם מגושם הוא במחילה. אף-על-פי-כן לבו משוך תמיד אחר התורה כסוס אחר אבוסו. מגיד דורש חמי בעיר. בכל ערב שבת מניח חמי עירובו לעיר, כדי שאם יבוא חכם לעיר יכול לילך אצלו. מי שלא ראה את חמי עומד ושומע את דרשת החכם לא ראה זוג אזנים קשובות מימיו. פיו פתוח ושתי אזניו זקופות ופניו צוהלים ולבו שמח. לא כל הדרשה הוא מבין, הן מימיו לא קרא ולא שנה ולא נתעסק אלא בעגלות ובסוסים. בקטנותו מה היה? בעל עגלה. ובקטנותו? משכיר סוסים. על-כל-פנים חצי הדרשה הוא מבין, כאותו מעשה בבעל סמיכת חכמים שהיה עומד ודורש בסוגיא «טעם כעיקר». והיה זקן אחד מנענע ראשו על כל דיבור ודיבור. לאחר שסיים דרשתו אמר לו אותו זקן: רבי, חצי דרשתו מבין אני. בשלמא טעם – זה תם שבהגדה, אבל כעיקר מהו? ככר לחם או ככר כסף? אבל דבר אחר רוחני יש שאפילו עם-הארץ גמור מבין. ומהו? חזנות. קולו של חמי שימחול לי כקול גלגל של עגלה שלא משחוחו שנים הרבה, אבל חוש שמיעתו יפה ושתי אזניו עומדות תמיד לשמוע דברי זמר. אם דאית חזן ומשוררים, דע שחמי מסבבם ואינו מניח מהם עד שהוא מביא אותם לביתו ומאכילם ומשקה אותם ונותן להם מרכבה ואינו מבקש שכר. כמה גדולה חיבתו זו לניגון נאה, שבשביל ניגון נאה הוא עומד למשפן אפילו את נשמתו. ודבר זה שנתן חמי את נפשו עליו נכשל בו. ומעשה שהיה כך היה.

פעם אחת בא בחור אחד יפה עינים וטוב רואי ושאל: יש כאן עגלה הולכת למקום פלוני? אמר לו חמי: ואם אין

התיבה ופתח 'הנני העני ממעש' מיד עבר הרהור תשובה בלב כל אחד ואחד. באותה שעה שכחתי כל מה שהגיע לי על ידי של אפרים והסחתי את דעתי מכל עסק ונתתי את לבי לחזור בתשובה, וכן הייתי מתחזק והולך כל התפילה. כבר צוחו הקדמונים ומובא בזוהר הקדוש, שבראש השנה ויום הכפורים שצריכים לבקש על עלבוננו של הקדוש ברוך הוא ועל שמו המחולל בגויים, כולם צווחים ככלבים: הב לנו בנים. הב לנו חיים. הב לנו מזונות. הב לנו סליחה וכפרה. ואין מי שיבקש על עלבוננו של הקדוש ברוך הוא ועל שמו המחולל בגויים. משעבר אפרים לפני התיבה בראש השנה הסיח כל אדם דעתו מכל חפצי עצמו, ובשעת תפילתו היה כל אדם דבוק בו יתברך בלבד. ניכר היה שתפילתו של אפרים עשתה רושם על הלבבות חוץ מאפרים. מנין אני אומר שלא עשתה רושם על אפרים? שבשעת תפילתו גילה אדם אחד את טליתו של אפרים וחישב שהוא משוטט בדמעות, והוציא לו אפרים את לשונו. איני אומר שכן היה המעשה, אלא כך שמעתי וכך אני מספר לכם. בין קָסָא לעשור היתה כל העיר מנהמת 'הבן יקר לי אפרים' או 'הנני העני ממעש' בניגון של אפרים וכל העם היו מקיפים את ביתו לשמוע קולו של אפרים. אבל אפרים היה שותק. ומה היה עושה? היה אוכל ושותה ומיטיב לבו ומעדן את גופו ואינו מחסר את נפשו מטובה, ואפילו בצום גדליה לא התענה, מפני חלישות הלב. בערב יום כפור היה מרבה לאכול כמצות היום ושותה יותר מן המצוה. אותה שנה נתברכה הארץ בשזיפים, עד שעמד כור שזיפים ממש בפרוטה, וחמי היה עושה מהם משקה כאותו שעושים בארץ הגר, והיה מקיים 'וישן מפני חרש תוציאאו', ואפרים דולה ושותה. כמה הזהרתיו שיפסיק, והוא מוסיף ושותה. כך אמר לנו: אין אני מתירא. מקובל אני מרבי עליו השלום שקבל מרבו עליו השלום ורבו מרבו עליו השלום עד הבעש"ט הקדוש זכותו יגן עלינו ביום שהשקוהו הרשעים יין ישן של מאה שנה שאי אפשר היה לשתותו מחמת חזקו. לאכול תפוח ומיד תפוג שכרותו ממנו, ושתה הרבה ולא נשתכר. וברטשי חמי שימחול לי מנענע לו ראשו על כל כוס וכוס ומבטל אותי בלבו. ערב יום הכפורים הגיע לסופו ואנחנו קמנו מן השולחן. חלצתי את הנעלים והלכתי אצל חמי לפייסו וליתן לו מקום לפייס אותי. כמה קלקל כנגדי. כמה היה צריך לבקש מחילה. ואני לא הייתי אכזרי באותה שעה והייתי עומד למחול לו. אבל הוא לא השגיח בי מפני אפרים שהיה טרוד בו. קרוצי חומר אנו ובודאי הצטערתי שסילק חמי עיניו ממני מפני אותו ריקא ולא הייתי מנוקה באותה שעה מקנאה. כיון שנכנסנו לבית הכנסת וראיתי כמה באו לשמוע את תפילתו של אפרים הלך צערי ונסתלקה קנאתי, ולא עוד אלא שהתחלתי מתייקר באפרים שהוא גיסי.

הקיצור, החמה עמדה בראש האילנות ובית הכנסת הגדול היה מלא. כשנתקרב אפרים אצל התיבה ופתח את פיו, מיד געו כל העם בבכיה. מובטחני, אפילו מי שעבר חס ושלום על כל התורה כולה ושמע אותו הלילה את אפרים מתפלל ודאי שעשה תשובה. תמה אני אם השטן בעצמו לא חזר בתשובה.

לאחר התפילה הנחנו את הטלית ואת הקיטל בבית הכנסת והלכנו לפוש קצת. אותו לילה התגוררתי בחדר אחד עם אפרים. בלילה נתעוררתי וראיתי שהוא עומד אצל חבית המים, חישבתי בדעתי שהוא עומד שם כדי לשאוף ריח המים כדי להפיג צמאונו, והפכתי את עצמי לצד אחר ונרדמתי. בבוקר קמנו

בכל מילי דמיון ולהלבישו ולהנעילו לפי כבודו, והבטיח החבר דוב בער המכונה ברטשי שישתדל לפני הגבאים יציץ שימנו אותו. היינו את הבחור החתן כמר אפרים שיחיה, לאחר נשואיו לש"ץ ראשון בבית הכנסת הגדול, ואם ירצה הבחור החתן כמר אפרים לקבל קהל משוררים שקורין זינגרלי"ך הרשות בידו, והחוב מוטל על המחותן רבי ברטשי הנ"ל להיות מסייע בידו, והסכימו על זה שני הצדדים. היינו המחותן כבוד דוב בער המכונה ברטשי העומד מצד הכלה מרת טייביל והבחור החתן כמר אפרים העומד מצד עצמו. ועל זה באו על החתום פלוני בן פלוני עד ופלוני בן פלוני עד.

היה אפרים יושב בבית חמי ואוכל את עולמו בחייו. ממנהגיו למדנו שלא היה ירא שמים ביותר, ואם תמצא לומר מיקל גדול היה לגבי עצמו. אבל אנחנו היינו מעלימים עין מן העבירות שבידו, ואם נתפס על עוון חפינו עליו. גדולה חיבה שמחבבים אדם, שאפילו הקורה שבעיניו נדמית לנו לקיסם. כל שכן חתן בבית ארוסתו שהוא רצוי לחמיו וטוב רואי וקולו נאה. לא היו ימים קלים עד שהגיעו אלינו שמועות שכך וכך עשה במקום פלוני וביום פלוני, שלא כשורה עשה. מה תשובה השיב חמי לאותו אדם בשעה שאמר שראה את אפרים חתנו ביום פלוני ובמקום פלוני בעבירה פלונית? צַוּח חמי ואמר לו: פלוני אלמוני בן פלוני אלמוני, עצה טובה אני משיא לך, שתוציא עיניך ותבלום בהן את פיך ואי אתה מסתכל בדבר שאינו ראוי לך, ואי אתה מספר מה שלא רצוי לי לשמוע, ולא הספיק לומר עד שסטר לו עו. כל אותם הימים היה חמי נוסע לעיר ומתעסק עם כל מיני גבאים, לבסוף עלתה בידו על-ידי שוחד ממון שמינו את אפרים לש"ץ בבית הכנסת הגדול בתנאי שישא אשה תחילה. אמר להם חמי לגבאים: אם משום זה אין עכובי, שכבר מתוקנת לו אשה והוא עומד לישא אותה מיד. לא יצא אלול עד שנכנס לחופה. אז אמר לי חמי: יעקב שמשון, טול לך את שלך ופנה את דירתך לאותו זוג. אבל זה פרשה לעצמה.

אפרים נכנס לחופה ובליל ראשון של סליחות נתעטף כש"ץ ועבר לפני התיבה בבית הכנסת הגדול שבעיר. מה אומר? אם אומר שקולו היה נאה, הרי כבר שמעם שקולו נאה, אלא אומר לכם, שכשאמר 'הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך', דומה היה עלי שנשמתי קשורה בבורא עולם והוא יתברך יעשה את שלו להציל את חלקו. מי שלא ראה שמחת חמי שראה את חתנו עובר לפני התיבה בבית הכנסת הגדול ועטרה של כסף קשורה לטליתו לא ראה בשמחתו של חותן. אף על פי שחמי נחשב לעשירי, אף על פי כן אינו יוצא בעטרה, שלא יגערו בו טובי העיר. הוא התחיל מפנקו ביותר, בכבודו ובעצמו היה הולך אצל התנגולות ומביא לו כל ביצה שנולדה שיטרוף בה את גרונו, שביצה בת יומה יפה לקול. בבקשה מכם שלא תתרעמו עלי שאני מאריך כל כך באותו ענין, הואיל ויש בו לימוד זכות על חמי שדחה אותי מפני אותו ריקא. לבסוף תראו שתורתנו הקדושה לקחה נקמתה ממנו שהדיח אותי מביתו והרחיקני בזרוע מן הלימוד. אבל לעת עתה נחזור לענין ראשון, ובכן בליל ראשון של סליחות עבר אפרים לפני התיבה. אלו שהיו בבית הכנסת נמשכו אחריו. אלו שלא היו בבית הכנסת היו מצפצפים כנגדי, כיון שהגיע ראש השנה שרוב העם מתפללים בבית הכנסת הגדול לא היה אדם מצפצף כנגדו. וכשירד לפני

וחבטוהו על פניו וקיפחו כל איבריו ובסוף סחבוהו לבית הכנסת והביאוהו לפני הרב. שאל הרב את אפרים: היכן היית בליל כל נדרי? באותה שעה נכנסה בו רוח שטות והיתה מקשקשת מתוך פיו כדי להכעיס את בוראו ולהכעיס את הבריות. וכך השיב: בבית ערלית פלונית הייתי. אמר לו: ריקא, מה עשית בליל קדוש כזה בבית ערלית? אמר: רבי, צמא הייתי ובקשתי לשתות והיה בי דרך ארץ ולא נכנסתי לבית יהודי לבקש יין בליל יום כפור, לכך הלכתי אצל נכרית. מה אומר ומה אדבר. סבורים היינו שהוא קל ונמצא שהוא רשע. קצב שהאכיל טריפות רחמנא ליצלן משברים את הקדירות שבשלו בהן בשר טריפה. חזן שסרח מה יעשו. שמא יכלו חמתם בסידורים ובמחזורים?

ומה עשה חמי? תלש בשערו ומרט בזקנו וצנח: אוי לי שנתתי את בתי לפושע ישראלי. וכך אמר לו לאפרים: שמע נא רשע מרושע, עוכר ישראלי, אנכי אמרתי אכבודך ונתתי לך את טייבלי בתי לאשה ופניתי לך חדר נאה והוצאתי מפניך את יעקב שמשון חתני, שאינך ראוי אפילו ללחך עפר רגליו. והאכלתיך מדעני עולם וקניתי לך טלית מעוטרת בעטרה של כסף ועשיתי אותך לחזן בבית הכנסת הגדול, אין אני צריך לומר לך שלא לכבודך ולא לכבוד אביך השכור הסכימו הגבאים שתעבור לפני התיבה בימים הנוראים, אלא בשביל שלשים ושנים רייניש כסף שבזבזתי עליך ונתתי שוחד ממון, ולבסוף בעטת בכל אותה הטובה וגרמת לי בזיון גדול כזה, לפיכך נשבע אני לך ביהדותי שלא אשקוט ולא אנוח עד שאראה נקמתי ממך. שתחזור על הפתחים ותפשוט ירך לבקש פרוסת לחם ולא יהא מרחם עליך. או תתחרט על עוונותיך ותצעק אוי לי מה עשיתי ותכה על לבך על חטא עד שתדבק ימינך ללבך. שמא תאמר הריני חוזר אצל אשתי. חייך שאיני משייר בך עצם אחת שלימה. אי אתה מכיר את כעסי, נוח לך שתקבר עצמך חיים משתראה אותי בשעת כעסי. ראה הנני מזהיר אותך וזכור מה שאמרתי לך.

בינתיים קבע עצמו אפרים בבתי משקאות עם שאר קלי עולם והיה שותה עמהם יי"ש ושכר ומזמר לפניהם פיוטים ומזמורים, ופעמים שהגויים מרקדים שם עם נשיהם לקול תפילותיו. וכך התחיל יורד ויורד עד שירד פלאים. אבל חמי שימחול לי לא המתין עד שיתקיימו דבריו או מקצת דבריו, אלא הלך אצלו והחזירו לביתו. שלא יברח למדינת וולוז'ני ויניח את טייביל עגונה. והעמיד עליו בעלי עצה שנתנו עצה לאפרים שיתן גט לאשתו. אבל אפרים מהו אומר? אהבתי את אשתי. לא אתן לה גט. ואף היא עמו באותה עצה. הוא קל דעת ונשים דעתן קלה עליהן. נמצא שהוא נאה לה והיא נאה לו. ועדיין הוא יושב בבית חמי ואוכל ושותה ואינו חסר כלום אלא תשובה ומעשים טובים. וכבר שמעתי נשים מתלחשות שבקרוב נזכה לברית. מה אומר ומה אדבר, הלואי שיהא הפרי יפה מן העץ.

משנתנו ועמדנו לילך לבית הכנסת ולא מצאנו את אפרים, היינו סבורים שהקדים והלך. הן שליח צבור הוא והריהו מכין לבו להיות רצוי לפני יתברך. כשנכנסנו לבית הכנסת ראינו את כליו משופעים על גבי התיבה כמו שהניחם אמש, אבל הוא עצמו אינו. המתחיל פתח «אדון עולם» ובעל השחרית התחיל «המלך» ועדיין אפרים לא בא. כל העם מכוין לבו לאבינו שבשמים ואני וחמי צופים בדלת. כשהגיע זמן תפילת מוסף התחילו מתבהלים ומתגעשים ומתרעשים וצועקים: החזן היכן? היכן הוא בעל המוסף? יש מן הצבור שהתלוצצו ואמרו שהלך לטבול קודם מוסף. ויש שצעקו שיעמידו חזן אחר במקומו של אפרים ויתפללו מוסף קודם חצות. ועזרת נשים משיבה: אשתו של החזן נתעלפה. לא הספיקו לעזרה עד שנתעלפה אמה. באותה שעה לא הייתי יודע בעצמי אם לילך לעזרת נשים ולהציל את גיסתי ואת חמותי או שאשמור את חמי מפני העילוף. שפניו של חמי נהפכו כשולי קדירה וברכיו התחילו מרתתות ועיניו נתמלאו כמין לפלוף ומכל גופו לא נשתייר אפילו החצי, ושפתיו מרחשות: אוי עין הרע שלטה בנו. כיון שהגיע חצות יום נתכפל הרעש ביותר. הללו הקישו על עמודיהם וצעקו שהגיע זמן מוסף. והללו צעקו כנגדם: לא כי אלא צריכים להתפלל מנחה תחילה. זה אל זה שואלים: היכן החזן? ואלה לאלה משיבים: היכן אפרים? או שנתקנאו המלאכים בתפילותיו ולקחוהו או שחטפוהו השדים רחמנא ליצלן. באמת היה החזן הזקן שהעבירו אותו הגבאים מפני אפרים מוכיח אותם ואומר: אוי לכם כפויי טובה, ששכחתם את בעל התפלה שהתפלל בעדכם ובעד ביתכם שנה בשנה עד שהרקיבה התיבה מדמעותיו. והעמדתם עליכם בחזר קל שבקלים שאין אתם מכירים תחילתו ומי יודע מה יהא סופו. הקיצור, אפרים לא עבר לפני התיבה, אלא אדם אחר עמד על מקומו.

במוצאי יום כפור הריק חמי את חניכיו ושלח לכל המקומות לחפש את חתנו. חייכם, שהייתי רוצה לסיים בכי טוב. אבל שמו יתברך מצא אחרת לטובה. ממחרת יום כפור הגיעה אלינו שמועה מהעיר הסמוכה, שביום כפור בבוקר מצאו יהודי ישן על גבי עגלה ביום כפור כשהוא מחרחר מתוך שכרות. אף על פי שלא הזכיר אדם את שמו יודעים היינו שאותו רשע אינו אלא אפרים.

מה היה המעשה? מעשה שהיה כך היה. בליל כל נדרי היה צמא ביותר. עמד ושתה מים ולא שבר צמאונו. הלך אצל ערלית אחת והיא נתנה לו יין ושתה ונשתכר עד שלא ידע בין יום כפורים לפורים. כשיצא מצא עגלה ועלה עליה. הוא לא הרגיש בעגלה ובעל-העגלה לא הרגיש בו. בבוקר הגיעו לעיר ואפרים שוכב על העגלה ומחרחר כדבר אחר, ואותה שעה הלכה כל העיר להתפלל. כיון שראו יהודי שכור ביום הכפורים נזדעזעו. כולם וצעקו עד שנתעורר וחכך את עיניו ואמר: גוי'ס מורגי'ן יודי'ן. מיד שלפו אנפילאותיהם מרגליהם